

TARİX ELMİMİZİN QURBANLARINDAN BİRİ

Professor Məhəmməd Tağı Zehtabi (Kirişçi)

Sabir RÜSTƏMXANLI

Milli Məclislə Azərbaycan Müdafiə Nazirliyinin arasında, vaxtilə Bakının ən yarasıqlı binalarından sayılan doqquzmərtəbəli evlərdən birində üz-üzə oturmuşduq. Onu qıyabon çoxdan tanıyırdım, o da mənim yazılarımı oxumuşdu. 1988-ci ildən başlanan milli azadlıq hərəkatındakı mövqeyimi azdan-çoxdan bilirdi. Hər halda Azərbaycanda bu qədər yaxın-dostu, qohumu ola-ola mənimlə görüşmək istəməsi və bu aşşama tək məni dəvət etməsi aradakı münasibətin kifayət qədər etibarlı olduğunu və mənə inandığını göstərirdi. Az qala atamla yaşıd olan, elə onun kimi iri cüssəli, sal qayaya bənzəyən, danışığı, oturub-duruşu ilə Güneydən olan digər yaşlı ziyalılarımları - Qulam Məmmədlini, Nəsir İmanquliyevi, Şəfayət Mehdiyevi, Hüseyn Ciddini, Söhrab Tahiri xatırladan bir kişiydi. Azərbaycandan şimalında müstəqil dövlətin bərpası, bu yolda cəhdimiz əziyyətlər, inşallah Güneydə də yeni bir dövr başlayacağına sonsuz ümid... Söhbətimizin mövzusu beləydi... Axıra yaxın soni dəvət etməkdə bir məqsədim də var. Çox fikirləşdim və qərar gəldim ki, bu işi ancaq son görə bilərəm... deyib ayağa qalxdı. Yarı otaqdan iri bir qovluq götürüb masanın üstünə qoydu. 600-700 səhifəlik makina yazısıydı. Ərəb əlifbasıyla... İlk səhifəni götürüb höccələməyə başlayanda "bu, Azərbaycan tarixinə yeni bir baxışdır. İran türklərinin 6000 illik tarixinə yazmışam" - dedi. Təkcə bu sözlər yetərliydi ki, əlimin altında nə boyda bir sərvət olduğunu hiss edim...

Kitab nəşrinin çətin bir dövrü idi. Hətta dərsliklər üçün kağız tapa bilmirdik. Mətbəə ləvazimatını, kardonu, boyanı, dozaklı Dağıstandan, çöl yollarıyla, qaçaq mal kimi, hətta bəzən Türkmənistan üzərindən və ya Türkiyədən gətirirdik... Buna baxmayaraq böyük tarixçi alimin kitabı nəşr olunmalıydı. O aşşam uzun müddət bu məsələni müzakirə elədik. Mənim fikrimdə, bu əsər ilk növbədə İranda türkcə və farsca buraxılmalıydı. Kitabın təcili latin qrafikasına köçürülməsinə qərarlaşdırdıq; sonrakı taleyi mənim boyunma qalırdı. Eyni zamanda, söz verdim ki, Bakı nəşrindən sonra Türkiyədə buraxılmasına da yardım edəcəyəm və bunu Türk Dünyası Araşdırmaları Vaqfinin Genel Başkanı, köhnə dostum prof. Turan Yazqandan xahiş edəcəyəm. Rəziləşib ayrıldıq. Bundan sonra da bir-iki dəfə nəzirlikdə görüşdük. Sonra məlum oldu ki, rəziləşdirməyə kimi əsəri öncə İranda nəşr etdirmək qərarına gəldi. Türkiyədə də adını cəhdimiz vaqfından xahiş etdim və əsər orda itaətlərlə nəşr edildi.

M.Zehtabi 1923-cü ildə (hicri 1302) ildə Güney Azərbaycanın Şəbüstər şəhərində anadan olmuş və çox mürəkkəb, məşəqqətli bir həyat yolu keçmişdir. Məşəqqət sözü XX yüzildə Güneydə

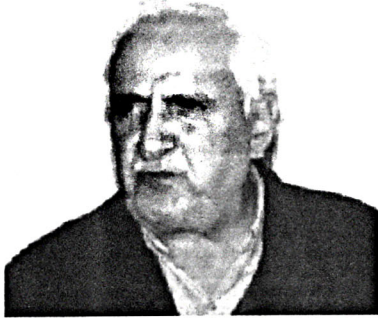
doğulmuş və Milli Hökumət dönmündə yaşamış, gəncliyi bu illərdə keçmiş aydınların yaşadıklarını ifadə etməyə gücü çatmayan bir kəlmədir... Milli hökumətin qurulmasında iştirak etmiş və ya Pişavəri hərəkatına rəhbər başlayan güncəli qardaşlarımızın hər birinin həyatı bir faciə əsəridir. Zehtabi də onlardan biridir. O, ilk və orta təhsilini Şəbüstərdə, sonra Təbrizdə almış, fars, ərəb və fransız dillərini öyrənmişdi...

1945-ci ildə Təbrizdə buraxılan Azərbaycan qəzetində yazılar yazır, yenice qurulan Təbriz Universitetinə daxil olur. Yazılarına və milli düşüncələrinə görə 1948-ci ildə Sovet İttifaqına qaçır, həbs edilib Sibirə göndərilir. 3 il həbsdə olduqdan sonra Düşənbədə və Bakıda elmi araşdırmalarla məşğul olur.

1971-ci ildə İraqa gedib Bağdad Universitetində fars dilini və qədim türkçəni tədris edir...

1979-cu ildə Təbrizə qayıdaraq universitetdə ərəb dili müəllimi olur; öz açdığı bölmədə gənclərə Azərbaycan türkçəsini öyrədir və buna görə də rejimin cəzəsinə təş gələrək 4 il cəza evində yatmağa məhkum edilir. 1981-ci ildə Mütərəqqi İran Türkləri Aydınlar Cəmiyyətini, Təbriz Azərbaycan mədəniyyət ocağını qurur.

Çoxlu şeiri, məqaləsi, araşdırma əsəri var. Mənə göstərdiyi İran türklərinin əski tarixi adlı kitabı 1998-ci ildə Güneydə nəşr edilib və əsl inqilab effekti yaradıb. Bundan sonra Şəbüstərdəki evin-

də faciəli şəkildə qətlə yetirilib...

İran rejimi uzun müddət öz əcaəylə öldürü yalanını yaysa da, sonradan həqiqət ortaya çıxdı... On il sonra DAK-ın quruluşunda cəsədinin şəkili nümayəndələrə paylandı və onun necə vəhşi iş-gəncələrə öldürüldüyünə şübhə yeri qalmadı.

Dr. Zehtabi Azərbaycan tarixiylə bağlı höqiqətləri ortaya çıxarmaq istəyirdi və bunun qurbanı oldu. Şəhid oldu və öz taleyi ilə yalan üzərində siyasət quran Fars-molla rejiminin əsl üzünü dünyaya göstərdi... Görkəmli filoloq, folklorşünas, dilçi, matnşünas, etnoqraf, tarixçi və nəhayət, şair olan Zehtabinin gənclik illərində yazdığı şeirlərdən birini xatırlatmaq istəyirəm:

Su deyibdir mənə evləndə anam, ab yox,
Yuxu öyrətdi uşaqlığa mənə xab yox,
Boli, daş yağsa göydən son O-mən, mənə da-Bu-yan,
Var sənə başqa anam, vardı mənim başqa anam.
Özümlə məxsus olan başqa elim vardır mənim,
Elimə məxsus olan başqa dilim vardır mənim...

Dr. Zehtabi də daha çox İran və Qərbi mənəblərinə söykənərək türklərin Güney Azərbaycanı qurulmuş dövlətlərinin tarixini incələyərək bu dövlətlərin türklərə məxsusluğunu və türklərin aborogen, yerli xalq olduğunu və farsdillil xalqlardan 2-3 min il öncədən bu bölgədə böyük sivilizasiyalı qurduqlarını sübut edir. Onun tarix kitabının gücü daha çox dil və maddi-mədəniyyət abidələri əsasında yazılmasındadır. O, İran tarixi deyilən ideologiya maşınının üstündən yalan pərdə-

sini götürmüşdü. Bu gün dünyada meydan sulayan şovinizm cəfəngiyyatlarının bir çox hallarda tarixi saxtalaşdırmaq zəminində yarandığını göstərir. Qədim yunanlarda da belə olub, orta əsrlərin farslarında da, bu günün ermənilərində də...

Bölgəyə nisbətən yeni, yeni 3 min il öncə yerləşmiş Hind-Avropalılar - farslar əl müstəsnalıqlarını göstərmək və köçüb gəldikləri torpaqların ilkin sahiblərinin dirənisi ilə üzlaşmamək üçün ilk növbədə onların qədim mədəniyyətlərinin izlərini silib məhv etmək və ya o mədəniyyətlərə sahiblənmək yolu tutublar.

Ərdəşirin başçılığı ilə Sasani imperatorluğu özündən əvvəlki bütün dil və mədəniyyət abidələrinin türk xalqlarına məxsusluğunu qəbul edə bilmir, Arratta, Gitti, Lullibi, Manna, Matiena, Med və sair sivilizasiyaları arılarla bağlamaqla bu torpaqlardan türklərin 6 minillik izlərini silməyə çalışırdılar...

Dr. Zehtabinin yazdıqlarından:

"Elam dili bugünkü İranın batı vilayətlərində yaşayıb uyarlıq yaratmış Kassilər, Guttilər, Lullibilər, Hurrilər, Gilzanlar və Urartuların dilləri ilə eyni bir kökə malik olmuşdur və bir takım əski tarix bilgiləri bu düşüncədədir ki, Elam dili Gutti-Lullibilər və onların torunları olan Manna-Medilər içərisində rəsmi dövlət və ticarət dili olmuşdur. Elam sivilizasiyasının Əhəməni uğurlığından daha qədim, yüksək və zəngin olması bəlli olduğunda Arixanlıq tərəfdarları Elamları da arılardan olaraq göstərməyə başladılar.

Anadolu torpaqlarının batı bölmüləri bugünkü Van-Ərzurumdan Aralıq dənizi və boğazlara qədərki yerlərin ilk insanları və toplusuqları tarixçilərin düşüncələrinə görə, hititlər olmuşdur. Hitit xalqı Orta Asiyadan bölgəmizə olan üçüncü ellər köçünün təmələləridir. Bəzi tarixçilərə görə, bu köç Mİladdan öncəki altıncı minilliyin sonlarında olmuşdur. Şumerlər kimi hititlər də türkdilli olmuş və bugünkü Anadolunun bəlkə də ilk sakinlərini təşkil etmişlər...

Farslar və arılarla başlanan tarix soyqırımları İranda Sasaniyədən Pəhləvilərə uzanan bir ənənə ilə bugünkü davam etdirilib və Qərbdə özünə çoxlu tərəfdar tapıb. Türki inkar etmək, farsdandönmə saymaq və oxşar şəkildə bölgədəki, o cümlədən İran ərazisindəki bütün qədim Turan və Elam köklərini baltalamaqla bu ərazilərin tarixən farslara məxsusluğunu sübut etmək... Ən əsas silah da yalançı, uydurulmuş tarix və uydurulmaların ilhamlandırılması Şahnamələridir!... Sərsəm böyüklik iddialarının hamısının kökündə millətləri başdan çıxaran bu tarix illüziyaları dayanır... Və qəribədir ki, türki inkaretmək mövqeyində saxtalar qarşı çox asanca birləşirlər... Min ildir türk xalqı yəni bu bölgənin ən böyük ulusu olaraq qalır... Dünyada obyektiv tarixçiliyin meydana genişləndikcə, ilkin mənbələr və qədim dillərdəki yazılar doğru-düzgün oxunduqca Türk-Azərbaycan tarixinin əsl möhtəşəm mənzərəsi daha aydın görünəcəkdir..."

Dr. Zehtabi də təxminən bunları yazır. Burada dövlət qurmuş qədim xalqların dillərini araşdırır; onların çoxunun prototürk dili olduğunu və buna görə də iz buraxmadan sonrakı türk dönüşlərini və ya axınlarını içində erdiklərini qeyd edir...

Şumerlərdən başlayaraq, elam, hurri, guti, lullibi, ərartu, manna, işqız uyarlıqlarını yaranadlarını dili bugünkü dilimiz kimi şəkildə izlənəməqlə güzələndirilər olmuşdur. Buna görə o dillərdən nümunələr, xüsusi örnəklər axtarmaq da yersizdir; çünki o dillər bu gün də canlı şəkildə yaşayır, türk dilinin ləhcələri kimi, qıpcaq türklərin dilinin Bərkəçilidə, sax türklərin dilinin Şəkida, alban türklərin dilinin Qubada, elam dilinin Həmədanda yazıldığı kimi... Doktor Zehtabi bunları yazırdı...